

Кузьминчук Наталія Валеріївна,
*д-р екон. наук, професор, завідувач кафедри
економічної кібернетики та маркетингового менеджменту,
НТУ «Харківський політехнічний інститут» (м. Харків, Україна);*

Куценко Тетяна Миколаївна,
*канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри
економічної кібернетики та маркетингового менеджменту,
НТУ «Харківський політехнічний інститут» (м. Харків, Україна)*

ПІДХОДИ ДО ДІАГНОСТИКИ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ ЯК ОСНОВИ ЕФЕКТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ

У статті досліджено методи кількісного оцінювання й аналізу розвитку соціально-економічного потенціалу регіону (у розрізі регіональних ресурсів), в результаті чого встановлено, що до цього часу відсутні єдина система показників регіонального розвитку та загальні методи об'єднання цих показників в один інтегральний кількісний показник. Усе це створює проблеми при оцінюванні й управлінні розвитком регіону. На основі концепції соціально-економічного потенціалу регіону, пропонується оцінювання регіональних ресурсів проводити за такими блоками: людський потенціал, майновий потенціал, соціальний потенціал. Запропонована система показників для оцінювання регіональних ресурсів дозволить вирішити проблему відсутності єдності в оцінюванні виділених показників та надасть можливість визначити основний напрям удосконалення управління регіональним розвитком на основі одержаних результатів.

Ключові слова: регіональний розвиток, регіональні ресурси, рівень життя, якість життя, соціально-економічний потенціал регіону, потенціал, управління регіональним розвитком.

Постановка проблеми. В епоху нинішніх докорінних змін державна політика повинна орієнтуватися на підвищення економічних та соціальних стандартів життя для кожного громадянина, досягнення постійного розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, що вимагає якісних перетворень в усіх сферах життєдіяльності країни. Одним з головних чинників стабільності досягнутих позитивних економічних тенденцій є забезпечення економічного зростання як основи підвищення добробуту і соціального розвитку населення на основі мобілізації та ефективного використання комплексу ресурсів та умов.

Неефективність системи міжрегіонального перерозподілу ресурсів і доходу, відсутність структурно-інноваційних зрушень економіки регіонів, неефективність фінансових механізмів подолання їх соціально-економічної відсталості посилюють диспропорційність соціально-економічного розвитку, перешкоджають реструктуризації економіки та модернізації виробництва на основі нового технологічного укладу, налагодженню гармонійної взаємодії з центром у післякризовий період відновлення національної економіки. Надмірна диспропорційність економічного розвитку регіонів може провокувати появу дезінтеграційних тенденцій на регіональному рівні національної економіки, а отже, потребує запровадження дієвих заходів державної регіональної політики, зорієнтованих на її зменшення. Внаслідок цього виникає необхідність розроблення рекомендацій щодо реалізації ефективної стратегії управління регіональним розвитком на основі результатів кількісного оцінювання та аналізу

соціально-економічного потенціалу регіону.

Аналіз останніх публікацій. Питання формування теоретичних основ регіональної політики, впливу держави на соціально-економічний розвиток країни та регіонів розкрито у працях таких вітчизняних вчених, як З. Варналій [10], О. Жадан [13], О. Грішнова [8] та ін. Різні аспекти якості та рівня життя населення висвітлено у працях таких науковців, як Е. Лібанова [18], Л. Черенько [32], М. Кизим [15], В. Мандибура [20], У. Садова [34] та ін., а також висвітлювались у працях зарубіжних вчених: А. Маршала [21], Д.Х. Медоз [37] та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Проте, незважаючи на велику кількість наукових праць, що є основою теорії і практики регулювання розвитку регіону, проблеми реалізації ефективної стратегії управління регіональним розвитком на засадах забезпечення високого рівня соціально-економічного потенціалу регіону залишаються недостатньо дослідженими і потребують додаткового обґрунтування

Метою статті є розроблення та обґрунтування напрямків реалізації ефективної стратегії управління регіональним розвитком на основі результатів кількісного оцінювання та аналізу соціально-економічного потенціалу регіону.

Викладення основного матеріалу дослідження. При розробленні ефективної стратегії управління регіональним розвитком важливим аспектом дослідження є системне уявлення про ресурси та можливості, які є у населення певного регіону і які безпосередньо впливають як на рівень його життєзабезпечення, так і на розвиток регіону. За відсутності необхідної централізованої підтримки з боку держави перед регіонами постає проблема ефективної та адекватної регіональної політики, спрямованої на реформування економіки і залучення інвестицій, розроблення та здійснення планів розвитку територій, які б могли спиратися не на державні фінансові ресурси, а розраховувати на використання місцевого потенціалу. Для цього постає необхідність вивчення та оцінювання, з одного боку, внутрішньорегіональних інтересів та потреб, а з іншого – оцінювання власних можливостей їх задоволення на основі використання існуючого соціально-економічного потенціалу населення регіону.

Важливим напрямом регулювання рівня життя населення регіону є використання системи показників, необхідних для оцінювання ступеня впливу проведених соціально-економічних перетворень на життя населення конкретного регіону. Показники динаміки рівня життя населення дають можливість судити як про характер і спрямованість змін у цілому, так і про їх соціальні наслідки для різних груп населення, що у кінцевому підсумку дасть можливість органам місцевого самоврядування оперативно реагувати на ці зміни за допомогою бюджетних важелів для забезпечення рівного та ефективного розподілу бюджетних ресурсів.

Поліпшення рівня життя населення будь-якої країни створює одночасно умови і для існування суспільства, і для його розвитку. Група вчених пов'язують економічний розвиток із зростанням добробуту, доходів на душу населення, поліпшенням якості життя, підвищенням ступеня задоволення основних потреб суспільства. А. Маршалл з приводу спрямованості економічної діяльності відмічав: «Вироблення багатства – це лише засіб підтримки життя людини, задоволення її потреб та розвитку її сил – фізичних, розумових та моральних. Сама ж людина – головний засіб виробництва всього багатства і вона ж є кінцевою метою багатства» [21, с. 146]. Провідний вітчизняний учений з проблем людського капіталу О. Грішнова відмічає, що накопичення і розвиток місцевого людського капіталу (за рахунок людського розвитку)

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

та зростання віддачі від нього визначає розвиток самої території, можливості її економічного зростання та досягнення добробуту населення [8, с. 25].

Необхідність розробки кількісних параметрів, за допомогою яких можна було б охарактеризувати перспективи глобального розвитку економіки, обґрунтована у доповіді «Межі зростання» [37], представленій Римському клубу у 1972 році як перша доповідь серії «Труднощі людства». Діяльність цієї впливової громадської організації спрямована на розгляд глобальних проблем людства, що здійснюється за допомогою моделювання можливих шляхів розвитку світової спільноти. Автор доповіді Д. Медоз запропонував поділяти параметри моделі на антропоцентричні, тобто ті, що оцінюють якість життя людини на глобальному рівні, та біоцентричні, які оцінюють стан навколишнього середовища і його зміни під впливом техногенної діяльності людини. У 1987 році Е. Пестель у доповіді «За межами зростання» [29], розглядаючи перспективи поліпшення рівня життя, переніс акценти з питання про швидкість зростання промисловості на якість її зростання, яка забезпечується сучасними досягненнями техніки і новітніх технологій, а також зростанням інтелектуального капіталу. Повертаючись до проблеми обмеженості зростання обсягів виробництва, у 1997 році Е. Вайцеккер, Е. Ловінс та Л. Ловінс у доповіді «Фактор чотири» [5] відзначили, що сучасна цивілізація досягла такого рівня розвитку, коли зростання виробництва вже не потребує додаткових ресурсів: ні людських, ні природних. Застосовуючи накопичений інтелектуальний капітал, людство має можливість жити у два рази багатше, витрачаючи на це у два рази менше ресурсів.

Таким чином, необхідність впровадження ефективної стратегії управління регіональним розвитком вимагає формування нових теоретико-методологічних підходів до оцінювання життєвого рівня. Необхідно зазначити, що у цій роботі ставиться не завдання моніторингу рівня життя, а завдання управління якістю життя з метою покращання останнього. Тому динаміка рівня життя населення заслуговує на те, щоб стати неідеологізованим інтегральним соціально-економічним критерієм ефективності й результативності діяльності органів місцевого самоврядування.

Для того щоб здійснювати оцінювання рівня життя населення, необхідно дати його визначення і відокремити від близького до нього поняття «якість життя». Методологічні основи дослідження рівня та якості життя було закладено у працях класиків економічної науки. Тлумачення цих понять у сучасних дослідженнях наведено в табл. 1.

Треба зазначити, що кожне з існуючих визначень рівня та якості життя допустиме, але воно не є вичерпним та універсальним. Поняття «якість життя» не слід ототожнювати з рівнем життя, який відображає здебільшого кількісні параметри та є інтегральним поняттям, що характеризує життєдіяльність людини, тоді як якість життя синтезує ці параметри, а отже, розкриває їх у взаємодії. Крім того, принципова відмінність між поняттями «рівень життя» та «якість життя» полягає у тому, що хоча обидві вони визначаються ступенем задоволення матеріальних, духовних та соціальних потреб середньостатистичного громадянина, але «якість життя» є його якісною характеристикою, тоді як «рівень життя» є кількісною характеристикою. Наведені визначення «рівня життя», на наш погляд, відображають лише окремі складові цього поняття. Цей підхід методологічно неправильний, тут потрібні комплексний характер оцінювання та цілісна система показників.

Пропонуємо трактувати рівень життя як складну комплексну соціально-економічну категорію, в основі якої лежать відносини, що віддзеркалюють ступінь реалізованості життєвих інтересів та потреб населення. Тому для побудови системи індикаторів рівень

життя є більш конструктивним показником.

Отже, оскільки реалізація мети цієї роботи передбачає можливість кількісного оцінювання ефективності управлінських рішень, то зрозуміло, що предметом дослідження є розвиток регіону.

Таблиця 1 – Підходи авторів до визначення понять «якість» та «рівень життя» населення

Джерело	Визначення понять «якість життя» (англ. – Quality of life) та «рівень життя» (Standards of life)
Мочерний С.В. [12, с. 561]	Якість життя – якість задоволення матеріальних та нематеріальних (зокрема духовних) потреб населення, тобто якість праці, наявність якісного харчування, житла, міцного здоров'я, якість одягу, якісний рівень сфери освіти, охорони здоров'я, довкілля, високий морально-психологічний стан людини, наявність достатнього вільного часу для розвитку творчих здібностей людини та ін.
Васильєв А. [6, с. 81]	Якість життя – сукупність параметрів, що віддзеркалюють вимірювання плинності життя з оцінюванням фізичного стану, психологічного добробуту, соціальних відносин і функціональних здібностей людини. Оцінювання якості життя розглядається як фактор, що змінюється та залежить від виду та плинності життя
Концепція гуманітарного розвитку України [16]	Якість життя – категорія, за допомогою якої характеризуються істотні умови життя населення, визначається ступінь гідності та свободи кожної людини
Глосарій термінів по вопросам укрепления здоровья [7, с. 26]	Якість життя – комплекс індивідуального сприйняття людьми їхнього положення в житті людей у контексті культури й системи цінностей, до яких вони належать, або у зв'язку із їх цілями, сподіваннями й очікуваннями, стандартами й нормами, проблемами й труднощами
Большая экономическая энциклопедия [3, с. 277]	Якість життя населення – комплексна характеристика соціально-економічних, політичних, культурно-ідеологічних, екологічних факторів та умов існування особистості, положення людини в суспільстві
Беляева Л.А. [2, с. 34]	Якість життя – комплексна характеристика умов життєдіяльності населення, що виражається в об'єктивних показниках та суб'єктивних оцінках задоволення матеріальних, соціальних та культурних потреб і пов'язана із сприйняттям людьми свого положення залежно від культурних особливостей, системи цінностей та соціальних стандартів, що існують у суспільстві
Кушнар'єв Є.П. [33, с. 89]	Якість життя населення – якісна характеристика ієрархії значення задоволення компонентів життя людини. Рівень життя населення – це кількісна і якісна характеристика ступеня досягнення компонентів життя людини
Павліха Н.В. [27, с. 29]	Якість життя як соціально-економічне поняття являє собою комплексну характеристику ступеня задоволення матеріальних та культурних потреб і інтересів людей, сформованих умов життєдіяльності й вільного розвитку окремої особи та суспільства в цілому. Зміст якості життя передбачає показники, що використовуються для вимірювання якості самого населення, його добробуту, якості соціальної сфери та довкілля. Спільність цих показників обумовлена діалектичною єдністю потреб та інтересів людини
Майєр В.Ф. [19, с. 13]	Рівень життя характеризує досягнутий на певний проміжок часу в суспільстві ступінь задоволення різноманітних потреб населення (не лише фізичних, але й соціальних, інтелектуальних, духовних, політичних), включаючи реальні економічні джерела і соціально-правові гарантії забезпечення умов життєдіяльності населення
Мандибур В.О. [20, с. 18]	Рівень життя – сукупність відносин та умов, що визначають життя, працю, побут та інтелектуально-культурний розвиток людей, характеризує досягнутий у суспільстві за певний проміжок часу ступінь задоволення різноманітних потреб населення (не лише фізичних, а й соціальних, інтелектуальних, духовних), а також визначає та оцінює реальні економічні джерела та соціально-правові гарантії забезпечення життєдіяльності населення

У вітчизняній та зарубіжній літературі поняття «рівень життя» використовується з низкою близьких за значенням термінів: добробут та спосіб життя. Якщо розглядати добробут із позиції статистики, то рівень життя є основною кількісною характеристикою добробуту, що вважається метою розвитку та об'ємною характеристикою, яке містить безліч параметрів, що визначають життєві умови людей. Деякі дослідники ототожнюють рівень життя із поняттям «добробут». Так, у праці [23, с. 10] Н.М. Римашевська ототожнює із рівнем життя категорію «добробут» як сферу життєдіяльності людей, пов'язану із задоволенням їхніх матеріальних та духовних потреб на основі суспільного виробництва. Інші дослідники дають таке визначення «рівень життя» населення, а «добробут» розглядається як поняття, що узагальнюється щодо рівня, способу та якості життя. Говорячи про спосіб життя, правомірно стверджувати, що поведінка людини в суспільстві в тих або інших ситуаціях підкоряється її бажанню задовольнити власні потреби. Причому вдосконалення як способу життя, так і добробуту передбачає зростання можливостей населення. Виходячи із цього, спосіб життя можна визначити як поведінку людей у суспільстві, обумовлену необхідністю і можливістю задоволення потреб. Ф. Котлер, розглядаючи якість життя з позиції задоволення потреб і як мету маркетингу, визначає такі її складові: 1) якість, кількість, асортимент, доступність та вартість товарів; 2) якість фізичного середовища; 3) якість культурного середовища [17, с. 72].

Проблема оцінювання життєвого рівня населення країни, зокрема регіону, вченими та практиками є широко дослідженою. Провідна ідея більшості робіт полягає у тому, що поліпшення рівня життя населення будь-якої країни створює одночасно умови і для існування суспільства, і для розвитку особистості. Деякі автори [14, с. 13] відштовхуються при визначенні «рівня життя» від різних вихідних понять: «виробництво», «споживання», «доходи», «вартість життя», «споживчі нормативи» і стандартів або мають комплексний багатоаспектний характер. Так, В.Ф. Майєр відмічає, що «рівень та структура споживання – це прямі й безпосередні показники життєвого рівня» [19, с. 15]. В.І. Гур'єв зазначає: «одним із найважливіших показників, що характеризують рівень народного добробуту, є реальні доходи населення» [9, с. 65]. Окремі дослідники [1] висвітлюють методологічні засади інтегрального оцінювання стійкості соціально-економічного розвитку регіонів, що ґрунтуються на концепції якості життя із виділенням синтетичних критеріїв-індикаторів якості життя населення. Інші відзначають, що орієнтирами, яких дотримується держава у процесі регулювання економіки, є показники, що характеризують рівень економічного розвитку та якість життя: тривалість життя людини, дохід (валовий внутрішній продукт) на душу населення, рівень зайнятості, ступінь реалізації прав людини, стан навколишнього середовища. Проведено порівняльний аналіз існуючих методичних підходів до оцінювання розвитку соціально-економічного потенціалу регіону (табл. 2), який показав, що вони мають подвійний характер, що виражається у надто деталізованій або, навпаки, надто укрупненій оцінці. Відповідно до аналізу літературних джерел щодо оцінювання розвитку регіону можна виділити такі напрямки: оцінювання розвитку людського потенціалу [4; 6; 13; 18; 26; 31; 35]; оцінка розвитку людських ресурсів [1]; оцінювання рівня та якості життя населення [2; 13; 15; 22; 25; 28; 30; 32-35]; оцінювання людського розвитку [8; 10] та оцінювання управління людським розвитком [36]. Як видно з табл. 2, з одного боку, автори розглядають або окремі аспекти (доходи та витрати населення, матеріальне становище соціально уразливих верств, бідність тощо), або глобальні проблеми вимірювання людського розвитку.

Таблиця 2 – Аналіз існуючих підходів до оцінки розвитку соціально-економічного потенціалу регіону (країни)

Назва методики (напряму дослідження, показника (індексу), джерело)	Наявність інтегрального (узагальнювального, комплексного) показника
Методика розрахунку індексу розвитку людського потенціалу (за доповідями фахівців ПРООН) [4; 6; 13; 18; 26; 31; 35]	Побудова інтегрального показника – індексу розвитку людського потенціалу
Оцінювання розвитку людських ресурсів [90]	Оцінювання здійснюється за пріоритетними напрямками, без виходу на один узагальнювальний (інтегральний) показник
Національна методика побудови індексів регіонального людського розвитку [8; 10; 18]	Побудова інтегрального показника – індексу людського розвитку
Методика оцінювання рівня життя населення України [32]	Оцінювання рівня життя населення країни здійснюється за блоками показників, без виходу на один узагальнювальний (інтегральний) показник
Методика розрахунку інтегрального індексу якості життя населення регіону за вихідними індикаторами [28]	Інтегральні індекси за вхідними і вихідними індикаторами
Методика побудови регіональних інтегральних індексів рівня життя [32; 35]	Формування узагальнювального та складових індикаторів
Інтегральне оцінювання рівня та якості життя населення [15; 25; 33]	Інтегральний показник рівня життя населення
Соціальні індикатори рівня життя населення [13]	Оцінювання рівня життя населення здійснюється за групами показників без виходу на один узагальнювальний (інтегральний) показник
Оцінювання якості життя (Міжнародний центр перспективних досліджень) [30]	Узагальнений показник – індекс якості життя
Методика суб'єктивного оцінювання якості життя [2]	Побудова інтегрального індексу якості життя за обраними компонентами. Інтегральний індекс якості життя розраховується як середнє арифметичне 4 загальних індексів
Факторний аналіз рівня життя населення регіону [34]	Побудова узагальнювальних (інтегральних) показників
Методика оцінювання рівня життя населення країн СНД на основі кластерного аналізу [22]	Оцінювання рівня життя населення здійснюється за обраними показниками, без виходу на один узагальнювальний (інтегральний) показник
Оцінювання управління людським розвитком з використанням методу скаляризації [36]	Оцінювання управління людським розвитком здійснюється відповідно до обраних критеріїв, без виходу на один узагальнювальний (інтегральний) показник

Аналізуючи стан людського розвитку країни, більшість дослідників [4; 6; 13; 18; 26; 31; 35] посилаються на рейтинг, складений за результатами розрахунку індексу розвитку людського потенціалу. Концепція розвитку людського потенціалу доводить, що основними показниками необхідно вважати не лише обсяг ВВП, але й параметри, що характеризують стан здоров'я, освіти та доступ до інформації. Група науковців [10; 18], які досліджують проблеми якості та рівня життя населення регіону, використовують Національну методика побудови індексів регіонального людського розвитку. Деякі вчені [2; 15; 25; 28; 30; 32-33; 35], виходячи з мети свого дослідження, пропонують власну систему показників, що базується на використанні різних методів оцінювання рівня життя населення. Зокрема, автори використовують такі методи оцінювання: факторний аналіз рівня життя населення регіону [34], методика оцінювання рівня життя населення країн СНД на основі кластерного аналізу [22],

оцінка управління людським розвитком із використанням методу скаляризації [36].

О.А. Грішнова у науковій праці [8] наводить класифікацію чинників людського розвитку з метою конкретизації завдань регіонального рівня управління в галузі відтворення й розвитку людського потенціалу. До таких чинників віднесено [8, с. 25-27]: 1) демографічні (тривалість життя населення, статеві-вікова структура, темпи природного приросту населення); 2) соціально-демографічні (стан здоров'я населення регіону, чисельність зайнятого та безробітного населення; тривалість трудоактивного періоду життя; зовнішня міграція); 3) соціальні (рівень загальної освіти та професійної підготовки населення, можливості одержання освіти та підвищення кваліфікації, рівень культури, рівень розвитку соціальної інфраструктури); 4) економічні чинники, що безпосередньо впливають на формування матеріального рівня життя населення (реальні доходи населення регіону, зокрема оплата праці, соціальні виплати, їх співвідношення із аналогічними середньоукраїнськими показниками, розподіл їх за групами населення, доступність товарів та послуг, економічна стабільність роботи місцевих підприємств, умови проживання) та економічні чинники, що впливають на можливості людського вибору у сфері самозабезпечення (кількісні та якісні характеристики попиту на регіональному ринку праці або пропозиції робочих місць, що визначаються рівнем техніко-економічного розвитку регіону, загальною економічною кон'юнктурою та ефективністю управління на всіх рівнях); 5) екологічні (загальний екологічний стан регіону, якість питної води та продуктів харчування, природно-кліматичні умови, санітарно-гігієнічні умови праці, рекреаційні характеристики території); 6) організаційні (політичні/владні). Важливим блоком чинників людського розвитку на регіональному рівні є соціальні програми, що здійснюються на цій території.

При цьому О.А. Грішнова пропонує індикатори людського розвитку розглядати з позиції поділу їх на рівні. Перший рівень – порівняння характеристик регіонального людського розвитку із так званими соціальними пороговими межами, тобто з нижчими з допустимих у державі показниками. Другий рівень – порівняння показників регіонального людського розвитку з аналогічними показниками найбільш благополучних місцевостей країни або світу, які сьогодні розглядаються як перспективні цілі. Третій рівень – порівняння показників регіонального людського розвитку в динаміці з аналогічними показниками минулих періодів та з прогнозними стратегічними даними, аналіз імовірності їх досягнення. Як відмічає дослідниця, такі порівняння є важливими для усіх обраних для розрахунку індексу людського розвитку показників, і це найкраще робити, застосовуючи для нормування різноманітних індикаторів людського розвитку формули з фіксованими мінімальними і максимальними значеннями, які б і означали відповідно соціальні порогові межі та перспективні цілі [8, с. 27-28].

Інтерес викликає діяльніший підхід до вивчення якості життя, запропонований американськими вченими М. Сиргі, Г. Самлі та А. Мідоу. Відповідно їх теорії аналіз якості життя включає чотири виміри. Перший охоплює розгляд якості життя з точки зору узгодження цілей та способів їх досягнення, тобто методів та результатів діяльності. У рамках другого аналізуються відмінності між довгостроковими та короткостроковими результатами. Третій вимір означає вивчення соціального потенціалу якості життя та його реалізації. Четвертий вимір передбачає чотири рівні аналізу – індивідуальний, груповий, соціетальний та світовий [24, с. 103].

На наш погляд, соціально-економічний потенціал є узагальнювальним показником

регіонального розвитку, що являє собою систему людських, майнових та соціальних ресурсів, що використовуються для виробництва благ на території регіону. З метою формування комплексної системи можливих показників оцінювання розвитку соціально-економічного потенціалу регіону проаналізуємо погляди науковців на цю проблему. Відповідно до концепції соціально-економічного потенціалу регіону виділено блоки (критерії, елементи) та відповідно до цих блоків – показники, за якими дослідники [2; 10; 13; 15; 18; 22; 25; 28; 30; 32-33; 35; 36] пропонують оцінювати регіональні ресурси (людський та майновий потенціал, соціальний потенціал), що визначають розвиток соціально-економічного потенціалу регіону. Система показників оцінювання розвитку соціально-економічного потенціалу регіону вченими та практиками є широко дослідженою. Проте такі дослідження не мають комплексного характеру: існує значна кількість показників за обраними блоками дослідження, але не кожен автор враховує одні й ті самі показники у своїх розрахунках. Крім того, хоча автори і розглядають достатньо велику кількість показників, до цього часу не сформовано чіткого набору показників, який може бути покладений в основу визначення розвитку соціально-економічного потенціалу регіону. Найчастіше автори це пов'язують з обмеженістю вихідних даних та відсутністю обліку у статистичних щорічниках.

В окремих випадках автори не враховують того факту, що не всі блоки (наприклад, соціальний потенціал) можуть бути оцінені лише із використанням розрахункових показників (формалізована оцінка). Оперування лише цифрами може призвести до сумнівних результатів. Тому доцільним є поєднання формалізованого підходу до оцінювання та якісного оцінного підходу (експертні показники). У сукупності показники повинні утворювати не арифметичну суму, а систему показників, яку можливо використовувати для послідовного формування цілей розвитку, тобто характеризуватися інтегративними властивостями. До наведених принципів побудови системи показників оцінювання регіональних ресурсів необхідно додати принцип правочинності: «система показників не повинна суперечити чинному законодавству» [35, с. 221]. Для усунення суб'єктивності експертних оцінок висунуто такі вимоги для віднесення фахівця до категорії експертів: оцінки експерта повинні бути стабільними у часі і транзитивними; наявність додаткової інформації про ознаки об'єкта дослідження повинна лише поліпшити оцінку експерта; експерт має бути визнаним фахівцем; експерт повинен мати деякий досвід успішних прогнозів у даній галузі знань. Таким чином, показники оцінювання соціально-економічного потенціалу регіону повинні віддзеркалювати тенденції регіонального розвитку та відповідати наведеним вище принципам їх побудови. До основних блоків, за якими пропонується проводити оцінювання розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, автори відносять: охорону здоров'я та відпочинок, науку й освіту, матеріальний добробут, екологічну ситуацію (середовище проживання). Аналіз літературних джерел на предмет виявлення складу індикаторів дозволив сформулювати показники, за якими можливо оцінити регіональні ресурси (табл. 3).

Людський потенціал регіону характеризується двома потенціалами: фізичним та потенціалом здібностей і знань. Показники здоров'я населення є однією з найважливіших складових людського розвитку. Пропонуємо оцінювати фізичний потенціал за такими показниками: рівень захворюваності населення на 10 тис. осіб (загальна захворюваність населення; кількість інвалідів; кількість хворих на туберкульоз; кількість хворих на СНІД; кількість алкоголіків; кількість наркоманів);

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

кількість дітей у дитбудинках; рівень оздоровлення та спортивної підготовки (кількість оздоровлених у оздоровчих закладах; кількість оздоровлених дітей; кількість дітей, які займаються у ДЮСШ та інших закладах; кількість кв. м, що припадає на особу). На рівень розвитку фізичного потенціалу регіону значно впливають також показники екологічної безпеки. Пропонуємо таку групу індикаторів, що дозволяють оцінити її рівень: відношення споживання свіжої води до об'єму оборотної і послідовно-використаної води, млн м³; викиди шкідливих речовин та парникових газів в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг; викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, тис. т; порушено земель, га; кількість відпрацьованих земель, га; кількість рекультивованих земель, га.

Таблиця 3 – Система показників оцінювання соціально-економічного потенціалу регіону

Людський потенціал регіону	
Фізичний потенціал	<ul style="list-style-type: none"> – рівень захворюваності населення на 10 тис. осіб (загальна захворюваність населення; кількість інвалідів; кількість хворих на туберкульоз; кількість хворих на СНІД; кількість алкоголіків; кількість наркоманів); – кількість дітей у дитбудинках; – рівень оздоровлення та спортивної підготовки (кількість оздоровлених у оздоровчих закладах; кількість оздоровлених дітей; кількість дітей, які займаються у ДЮСШ та інших закладах); – кількість кв. м, що припадає на особу; – рівень екологічної безпеки (відношення споживання свіжої води до об'єму оборотної і послідовно-використаної води, млн м³; викиди шкідливих речовин та парникових газів в атмосферне повітря у розрахунку на одну особу, кг; викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, тис. т; порушено земель, га; кількість відпрацьованих земель, га; кількість рекультивованих земель, га)
Потенціал здібностей та знань	<ul style="list-style-type: none"> – освітній рівень населення на 10 тис. осіб (кількість учнів на одного вчителя; кількість студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації; кількість студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації; кількість підготовлених кандидатів наук, осіб.; кількість підготовлених докторів наук, осіб); – показник відвідування населенням театрів, концертів, музеїв, кіносеансів
Соціальний потенціал	
	<ul style="list-style-type: none"> – кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення; – питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів у загальній кількості злочинів, %; – кількість осіб, які займалися бродяжництвом (жебрацтвом); – кількість ДТП на 100 км доріг; – питома вага ДТП зі смертельними наслідками у загальній кількості ДТП, %; – рівень смертельного травматизму, пов'язаний з виробництвом, кількість потерпілих на 1 тис. працюючих; – кількість самогубств
Майновий потенціал	
	<ul style="list-style-type: none"> – рівень оплати праці та підприємницького доходу (заробітна плата на одного працівника, грн; питомий прибуток та змішаний дохід на особу, грн; питомий прибуток від власності на особу, грн; питоми соціальні допомоги на одну особу, грн); – рівень соціальних виплат з бюджету (питомі соціальні виплати сім'ям із дітьми на одну особу, грн; питоми соціальні виплати малозабезпеченим непрацездатним верствам (одинокі непрацездатні громадяни та інваліди) населення на одну особу, грн; питоми соціальні виплати непрацездатним громадянам із мінімальними доходами (пенсіонерам за інвалідністю; у разі втрати годувальника, які отримують соціальну пенсію; самотнім пенсіонерам) на одну особу, грн)

Освіта є провідною галуззю виробництва людського потенціалу, фундаментом

майбутнього добробуту людини і всього суспільства, а також його найвагомим елементом. За оцінкою економістів [25, с. 98], рівень сукупного впливу освіти у зростання майбутніх доходів суспільства і особистості становить не менше 75-80%. Схвалена Указом Президента України від 25 червня 2013 р. № 344/2013 Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року спрямована на розширення обсягів охоплення населення освітою та інтеграцією в європейський освітній простір. Одним із найважливіших напрямів виконання програми є підвищення ефективності використання фінансових і матеріально-технічних ресурсів, що залучаються для забезпечення розвитку галузі. Автор праці [30, с. 42] відзначає, що параметром людського капіталу, який найбільше піддається оцінюванню, є освітній рівень. У цій самій праці відмічено, що для вимірювання людського капіталу він використовує показник освітнього потенціалу та наводить визначення освітнього потенціалу суспільства, під яким розуміє засвоєний і нагромаджений населенням певний обсяг та якість знань і професійних навичок. Сам же дослідник відмічає недолік цього показника, який полягає у тому, що він не враховує якісних параметрів освіти. Кількісно його можна виміряти сумарним часом, витраченим населенням на навчання. Крім того, нагромаджений освітньо-професійний потенціал більш ніж на 50% забезпечує позитивну динаміку ВДВ регіонів [30, с. 45].

Що стосується потенціалу здібностей та знань, пропонуємо враховувати такі показники оцінювання: освітній рівень населення на 10 тис. осіб (кількість учнів на одного вчителя; кількість студентів ВНЗ I-II рівнів акредитації; кількість студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації; кількість підготовлених кандидатів наук, осіб; кількість підготовлених докторів наук, осіб); показник відвідування населенням театрів, концертів, музеїв, кіносеансів.

Майновий потенціал включає всі об'єктивовані ресурси (матеріальні, фінансові, нематеріальні), що перебувають у користуванні населення. Ці блага можуть створюватися за рахунок як власних, так і позикових ресурсів. Майновий потенціал може бути оцінений споживчими витратами населення, сукупністю капітальних матеріальних цінностей споживчого призначення, що перебувають у власності населення. До системи оцінювання майнового потенціалу регіону пропонуємо включити такі показники: рівень оплати праці та підприємницького доходу (заробітна плата на 1 працівника, грн; питомий прибуток та змішаний дохід на 1 особу, грн; питомий прибуток від власності на 1 особу, грн; питомі соціальні допомоги на 1 особу, грн); рівень соціальних виплат із бюджету (питомі соціальні виплати сім'ям із дітьми на 1 особу, грн; питомі соціальні виплати малозабезпеченим непрацездатним верствам (одинокі непрацездатні громадяни та інваліди) населення на 1 особу, грн; питомі соціальні виплати непрацездатним громадянам із мінімальними доходами (пенсіонерам за інвалідністю; у разі втрати годувальника, які отримують соціальну пенсію; самотнім пенсіонерам) на 1 особу, грн).

Важливість оцінювання соціального капіталу (у нашому розумінні – соціального потенціалу), обумовлена тим, що на його основі виникає певне середовище, що впливає на різного роду економічні та соціальні показники. Це пояснюється тим, що ресурсна складова соціального капіталу є «базовим елементом» для його формування. Вона містить компоненти, що мають різне функціональне призначення: навички, компетенції, знання, інформаційні ресурси та засоби реалізації навичок та знань, що служать «речовинною основою» і визначають техніко-технологічну базу соціального капіталу, яка згодом буде впливати на масштаби й темпи економічної діяльності.

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

Існуючі підходи до вимірювання соціального капіталу спираються в основному на соціологічні опитування, а також дані експериментів та об'єктивні матеріали статистики, наприклад, про участь у виборах, читання газет, донорська діяльність та ін.

Розглядаючи кількісні показники, що визначають стан суспільної безпеки (соціальної напруженості) у регіоні, можна відмітити, що більшість із них негативно впливають на розвиток потенціалу соціальних відносин, не сприяють створенню позитивного іміджу, стримують розвиток соціально-економічного потенціалу регіону в цілому. Особливо це стосується показників злочинності. Такі показники враховуються практично всіма дослідниками, зокрема [13; 15; 25; 28; 32]. Необхідно зазначити, що вирішення проблем, пов'язаних із злочинністю, непрофесійним виконанням обов'язків суб'єктами діяльності тощо, перебуває у компетенції різних органів на різних рівнях ієрархії управління. Тому очевидно є значущість соціального капіталу при розробленні державної політики, спрямованої на децентралізацію відповідальності за суспільний добробут та безпеку. Велика роль у теорії соціального капіталу відводиться взаємодії державних, підприємницьких і некомерційних структур, які, об'єднуючи свої ресурси, підсилюють соціальний, економічний та політичний розвиток місцевого співтовариства.

Розглядаючи методичні підходи до оцінювання соціального капіталу, запропоновані у роботі [34], можна виявити ряд недоліків: кожна з наведених методик не є досконалою та не відповідає принципу комплексного підходу до вибору показників; відсутність достовірних статистичних даних не надає можливості застосувати методики в наших умовах. Тому особливістю оцінювання соціального потенціалу є необхідність розроблення вітчизняної методики, яка б враховувала національні закономірності розвитку суспільства. Виходячи з наявної статистичної інформації та важливості впливу на розвиток регіону, пропонуємо кількісне оцінювання соціального потенціалу за такими показниками: кількість зареєстрованих злочинів на 100 тис. населення; питома вага тяжких і особливо тяжких злочинів у загальній кількості злочинів, %; кількість осіб, які займалися бродяжництвом (жебрацтвом); кількість ДТП на 100 км доріг; питома вага ДТП зі смертельними наслідками у загальній кількості ДТП, %; рівень смертельного травматизму, пов'язаний із виробництвом, кількість потерпілих на 1 тис. працюючих; кількість самогубств.

Запропоновані локальні показники оцінювання соціально-економічного потенціалу регіону у сукупності формують інтегральний показник, що всебічно характеризує потреби населення у колективних благах. Хоча інтегральний показник передусім враховує рівень задоволення потреб безпосередньо окремої людини, однак необхідно формувати ці потреби таким чином, що їх задоволення в цілому сприяло розвитку соціально-економічного потенціалу регіону.

Висновки. Підбиваючи підсумок проведеного аналізу поглядів науковців на можливі варіанти оцінювання рівня розвитку соціально-економічного потенціалу регіону, зазначимо, що, незважаючи на постійне вдосконалювання понятійного апарату та вивчення факторів, що впливають на його компоненти (людський потенціал, майновий потенціал, соціальний потенціал), система показників залишається недосконалою, а методичний підхід до визначення інтегрального показника розвитку соціально-економічного потенціалу – неповним або репрезентативним. Цінність запропонованого підходу полягає у можливості дослідити та комплексно оцінити досягнутий рівень соціально-економічного потенціалу регіону в той чи інший момент часу. Основним напрямом реалізації ефективної стратегії управління регіональним

розвитком на основі отриманих результатів кількісної оцінки та аналізу соціально-економічного потенціалу регіону повинне бути збільшення національного багатства країни шляхом оптимізації використання ресурсів регіону.

Перспективи подальших розробок. З огляду на загальну мету соціально-економічного розвитку країни та необхідність визначення спрямування розвитку регіону на довгостроковий період, перспективи подальших досліджень спрямовано на розроблення нових підходів до дослідження регіональних ресурсів з точки зору їх можливості забезпечувати поточні та майбутні потреби населення.

1. Артеменко Н.Г. Бюджетна політика України: стан та перспективи розвитку / Н.Г. Артеменко // Науковий вісник. Одеський державний економічний університет. – 2006. – № 10 (30). – С. 32-39.
2. Беляева Л.А. Уровень и качество жизни. Проблемы измерения и интерпретации / Л.А. Беляева // Социологические исследования. – 2009. – № 1. – С. 33-42.
3. Большая экономическая энциклопедия [авт. кол: Т.П. Варламова, Н.А. Васильева, Л.М. Неганова и др.]. – М. : Эксмо, 2008. – 816 с.
4. Буткалюк В. Качество трудовой жизни как составляющая качества жизни / В. Буткалюк // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2010. – № 4. – С. 138-151.
5. Вайцеккер Э. Фактор четыре. Затрат – половина, отдача – двойная / Э. Вайцеккер, Э. Ловинс, Л. Ловинс ; пер. с англ.; под ред. академика Г.А. Месяца. – М. : Academia, 2000. – 400 с.
6. Васильев А. Экономический анализ качества жизни / А. Васильев // Стандарты и качество. – 2007. – № 4. – С. 80-84.
7. Глоссарий терминов по вопросам укрепления здоровья. Всемирная организация здравоохранения [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://whqlibdoc.who.int/hq/1998/WHO_HPR_NEP_98.1_rus.pdf.
8. Грішнова О.А. Людський розвиток в системі пріоритетів регіональної соціально-економічної політики / О.А. Грішнова // Вісник Прикарпатського університету. Економіка. – 2007. – Вип. 4. – С. 23-29.
9. Гурьев В.И. Основы социальной статистики: методы, система показателей, анализ / В.И. Гурьев. – М. : Финансы и статистика, 1991. – 176 с.
10. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / за ред. З.С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.
11. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 липня 2006 р. №1001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11>.
12. Економічний енциклопедичний словник: у 2 т. / [С.В. Мочерний, Я.С. Ларіна, О.А. Устенко, С.І. Юрій]; за ред. С.В. Мочерного. – Львів : Світ, 2006. – 568 с.
13. Жадан О.В. Економіка праці і соціально-трудові відносини : навч. посіб. / О.В. Жадан. – Х. : Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2008. – 360 с.
14. Жеребин В.М. Уровень жизни населения / В.М. Жеребин, А.Н. Романов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 592 с.
15. Кизим М.О. Интегральная оценка уровня та качества жизни населения регионов Украины / М.О. Кизим, Ф.В. Узунов // Проблемы науки. – 2004. – № 4. – С. 35-41.
16. Концепція гуманітарного розвитку України: Проект [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/Table/konc.htm>.
17. Котлер Ф. Основы маркетинга / Ф. Котлер ; пер. с англ.; под. общ. ред. и вступ. ст. Е.М. Пеньковой. – М. : Прогресс, 1990. – 736 с.
18. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз : колективна монографія / за ред. Е.М. Лібанової. – К. : Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. – 367 с.

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

19. Майер В.Ф. Планирование социального развития и повышения уровня жизни народа / В.Ф. Майер. – М. : Изд-во МГУ, 1988. – 272 с.
 20. Мандибура В.О. Рівень життя України та проблеми реформування механізмів його регулювання / В.О. Мандибура. – К. : Парламентське вид-во, 1998. – 255 с.
 21. Маршалл А. Принципы политической экономии / А. Маршалл ; пер. с англ. Р.И. Стопера. – М. : Прогресс, 1983. – 246 с.
 22. Мірошніченко О.Ю. Оцінка рівня життя населення країн СНД на основі кластерного аналізу / О.Ю. Мірошніченко // Статистика України. – 2006. – № 3. – С. 72-78.
 23. Народное благосостояние: Методология и методика исследования. – М. : Наука, 1988. – 304 с.
 24. Нугаев Р.М. Качество жизни в трудах социологов США / Р.М. Нугаев, М.А. Нугаев // Социологические исследования. – 2003. – № 6. – С. 100-105.
 25. Омельченко О.І. Методологічні засади оцінювання рівня життя населення в регіонах України / О.І. Омельченко // Проблеми економіки. – 2010. – № 2. – С. 81-90.
 26. Основы устойчивого развития Харьковской области до 2020 года : монография. – Х. : Издательский Дом «ИНЖЕК», 2010. – 528 с.
 27. Павліха Н.В. Концептуальні засади управління сталим розвитком просторових систем / Н.В. Павліха. – Луцьк : Надстир'я, 2005. – 60 с.
 28. Парфенова Н.В. Методика розрахунку інтегрального індекса якості життя населення регіону за вхідними та вихідними індикаторами / Н.В. Парфенова // Наука й економіка. – 2009. – Т. 2, № 3 (15). – С. 239-245.
 29. Пестель Э. За пределами роста / Э. Пестель ; пер. с англ.; под ред. академика Д.М. Гвишиани. – М. : Прогресс, 1988. – 266 с.
 30. Потенціал України та його реалізація / Аналітичний звіт Міжнародного центру перспективних досліджень. – К. : МЦПД, 2009. – 68 с.
 31. Прушківська Е.В. Походження, сутність і розвиток людського капіталу в умовах сучасних ринкових перетворень / Е.В. Прушківська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №1 (79). – С. 196-202.
 32. Рівень життя населення України / НАН України. Ін-т демографії та соц. дослідж., Держ. ком. статистики України ; за ред. Л. М. Черенько. – К. : ТОВ «Видавництво «Консультант», 2006. – 428 с.
 33. Рівень і якість життя населення : монографія / за заг. ред. Є.П. Кушнар'ова. – Х. : Видавничий Дім «ІНЖЕК», 2004. – 272 с.
 34. Садова У. Факторний аналіз рівня життя населення в регіоні з пониженою місткістю ринку праці / У. Садова, Л. Семів // Регіональна економіка. – 2005. – № 2. – С. 92-102.
 35. Социально-экономический потенциал региона: монография / под общ. ред. проф. О.Ф. Балацкого. – Сумы : Университетская книга, 2010. – 364 с.
 36. Управління людським розвитком в Україні: порівняльне оцінювання та напрямки вдосконалення // Україна: Аспекти праці. – 2008. – № 8. – С. 34-39.
 37. Meadows D.H. The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind / D.H. Meadows, D.L. Meadows, J. Randers, W.B. William. – Universe Books, 1972. – 205 с.
-
1. Artemenko, N.H. (2006). Biudzhetna polityka Ukrainy: stan ta perspektyvy rozvytku [Fiscal policy Ukraine: status and srospects]. *Naukovyi visnyk. Odeskyi derzhavnyi ekonomichnyi universytet – Scientific Bulletin. Odessa State Economic University*, 10(30), 32-39 [in Ukrainian].
 2. Beliaeva, L.A. (2009). Uroven i kachestvo zhyzni. Problemy izmereniia i interpretatsii [The level and quality of life. Challenges in measuring and interpreting]. *Sotsiologicheskiie issledovaniia – Sociological researches*, 1, 33-42 [in Russian].
 3. *Bolshaia ekonomicheskaia entsiklopediia [The big economic encyclopedia]*. (2008). Moscow: Eksmo [in Russian].

4. Butkaliuk, V. (2010). Kachestvo trudovoi zhyzny kak sostavliaiuschaia kachestva zhyzny [The quality of working life as a component of quality of life]. *Sotsiologhiia: teoriia, metody, marketinh – Sociology: Theory, Methods, Marketing*, 4, 138-151 [in Russian].
5. Weizsäcker, E., Lovins, B., & Lovins, L. (2000). *Factor four. Doubling wealth, halving resource use*. H.A. Mesiatsa (Ed.). Moscow: Academia [in Russian].
6. Vasylev, A. (2007). Ekonomicheskyi analiz kachestva zhyzny [Economic analysis of the quality of life]. *Standarty i kachestvo – Standards and quality*, 4, 80-84 [in Russian].
7. Hlossaryi terminov po voprosam ukrepleniia zdorovia. Vsemirnaia orhanizatsiia zdavookhraneniia [Health Promotion Glossary. World Health Organization]. (n.d.). *whqlibdoc.who.int*. Retrieved from http://whqlibdoc.who.int/hq/1998/WHO_HPR_HEP_98.1_rus.pdf 72 [in Russian].
8. Hrishnova, O.A. (2007). Liudskiyi rozvytok v systemi priorytetiv rehionalnoi sotsialno-ekonomichnoi polityky [Human development priorities in the system of regional socio-economic policy]. *Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Ekonomika – Bulletin Prikarpatyky University. Economy*, 4, 23-29 [in Ukrainian].
9. Hurev, V.I. (1991). *Osnovy sotsialnoi statistiki: metody, sistema pokazatelei, analiz [Fundamentals of social statistics: methods, system performance analysis]*. Moscow: Finansy i statistika [in Russian].
10. Varnalii, Z.S. (Eds.). (2007). *Derzhavna rehionalna polityka Ukrainy: osoblyvosti ta stratehichni priorytety [State Regional Policy of Ukraine: features and strategic priorities]*. Kyiv: NISD [in Ukrainian].
11. Derzhavna stratehiia rehionalnoho rozvytku na period do 2020 roku: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 21 lypnia 2006 r. №1001 [National Strategy for Regional Development 2020: Cabinet of Ministers of Ukraine of 21 July 2006 r. №1001]. *zakon3.rada.gov.ua*. Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF#n11> [in Ukrainian].
12. Mochernyi, S.V. (Ed.) (2011). *Ekonomichnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Economic encyclopedic dictionary]*. (Vols. 1-2). Lviv: Svit [in Ukrainian].
13. Zhadan, O. V. (2008). *Ekonomika pratsi i sotsialno-trudovi vidnosyny [Labor Economics and Labor Relations]*. Kharkiv: Vyd-vo KharRI NADU «Mahistr» [in Ukrainian].
14. Zherebyn, V.M., & Romanov, A.N. (2002). *Uroven zhizni naseleniia [The standard of living of the population]*. Moscow: YuNITI-DANA [in Russian].
15. Kyzym, M.O., & Uzunov, F.V. (2004). Intehralna otsinka rivnia ta iakosti zhyttia naselennia rehioniv Ukrainy [Integral assessment of the level and quality of life in regions Ukraine]. *Problemy nauky – Problems of science*, 4, 35-41 [in Ukrainian].
16. Kontseptsiiia humanitarnoho rozvytku Ukrainy: Proekt [The concept of Human Development Ukraine: Project]. (n.d.). *www.niss.gov.ua*. Retrieved from <http://www.niss.gov.ua/Table/konc.htm> [in Ukrainian].
17. Kotler, Ph. (1990). *Osnovy marketynha [Principles of marketing]*. Moscow: Prohress [in Russian].
18. Libanova, E.M. (Eds.) (2007). *Liudskiyi rozvytok rehioniv Ukrainy: analiz ta prohnoz [Human development regions of Ukraine: Analysis and Forecast]*. Kyiv: In-t demohrafii ta sotsialnykh doslidzhen NAN Ukrainy [in Ukrainian].
19. Maier, V.F. (1988). *Planyrovaniie sotsialnoho razvitiia i povysheniia urovnia zhizni naroda [Planning for social development and improve people's living standards]*. Moscow: Izd-vo MHU [in Russian].
20. Mandybura, V.O. (1998). *Riven zhyttia Ukrainy ta problemy reformuvannia mekhanizmv yoho rehuliuвання [The living standards of Ukraine and the problems of reforming mechanisms of regulation]*. Kyiv: Parlamentske vyd-vo [in Ukrainian].
21. Marshall, A. (1983). *Pryntsypy polytycheskoj ekonomyy [Principles of Political Economy]*. Moscow: Prohress [in Russian].
22. Miroshnychenko, O.Yu. (2006). Otsinka rivnia zhyttia naselennia krain SND na osnovi klasterneho analizu [Evaluation standard of living people CIS countries on the basis of cluster analysis]. *Statystyka Ukrainy – Statistics of Ukraine*, 3, 72-78 [in Ukrainian].

Розділ 4 Проблеми управління інноваційним розвитком

23. *Narodnoie blahosostoianiie: metodolohiia i metodika issledovaniia [National wealth: Methodology and methods of research]*. (1988). Moscow: Nauka [in Russian].
24. Nuhaev, R.M., & Nuhaev, M.A. (2003). Kachestvo zhizni v trudakh sotsiologov SShA [Quality of life in the United States works to sociologists]. *Sotsiologicheskie issledovaniia – Sociological researches*, 6, 100-105 [in Russian].
25. Omelchenko, O.I. (2010). Metodolohichni zasady otsiniuvannia rivnia zhyttia naselennia v rehionakh Ukrainy [Methodological principles of assessment of living standards in the regions of Ukraine]. *Problemy ekonomiky – Problems of Economics*, 2, 81-90 [in Ukrainian].
26. *Osnovy ustoichyvoho razvitiia Kharkovskoi oblasti do 2020 hoda* (2010). Kharkiv: Izdatelsii Dom «INZhEK» [in Russian].
27. Pavliukha, N.V. (2005). *Kontseptualni zasady upravlinnia stalym rozvytkom prostorovykh system [Conceptual framework of spatial sustainability management systems]*. Lutsk: Nadstyria [in Ukrainian].
28. Parfenova, N.V. (2009). Metodyka rozrakhunku intehrального indeksa iakosti zhyttia naselennia rehionu za vkhidnyimi ta vykhidnyimi indykatoramy [The method of calculation of integral index of quality of life in the region for the input and output indicators]. *Nauka i ekonomika – Science and economics*, Vol. 2, 3(15), 239-245 [in Ukrainian].
29. Pestel, E. (1988). *Za predelamy rosta [Beyond the limits]*. D.M. Hvyshyany (Ed.) Moscow: Prohress [in Russian].
30. *Potentsial Ukrainy ta yoho realizatsiia. Analitychnyi zvit Mizhnarodnoho tsentru perspektyvnykh doslidzhen [Potential and Performance of Ukraine. Analytical Report of the International Centre for Policy Studies]*. (2009). Kyiv: MTSPD [in Ukrainian].
31. Prushkivska, E.V. (2008). Pokhodzhennia, sutnist i rozvytok liudskoho kapitalu v umovakh suchasnykh rynkovykh peretvoren [Origin, nature and development of human capital in modern market reforms]. *Aktualni problemy ekonomiky – Recent economic problems*, 1(79), 196-202 [in Ukrainian].
32. Cherenko, L.M. (Eds.). (2006). Riven' zhyttia naselennia Ukrainy. NAN Ukrainy. In-t demografii ta sots. doslidzh., Derzh. kom. statystyky Ukrainy [Living standards Ukraine]. Kyiv: TOV «Vydavnytstvo «Konsultant» [in Ukrainian].
33. Kushnarov, Ye.P. (Eds.). (2004). *Riven i yakist zhyttia naselennia [The level and quality of life of people]*. Kharkiv: Vydavnychi Dim «INZhEK» [in Ukrainian].
34. Sadova, U., & Semiv, L. (2005). Faktornyi analiz rivnia zhyttia naselennia v rehioni z ponyzhenoiu mistkistiu rynku pratsi [Factor analysis of living standards in the region with low capacity of the labor market]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 2, 92-102 [in Ukrainian].
35. Balatskyi, O.F. (Eds.). (2010). *Sotsialno-ekonomicheskii potentsial rehiona [The socio-economic potential of the region]*. Sumy: Universitetskaia knyha [in Russian].
36. *Upravlinnia liudskym rozvytkom v Ukraini: porivnialne otsiniuvannia ta napriamky vdoskonalennia [Human development in Ukraine: comparative assessment and areas for improvement]*. (2008). *Ukraina: Aspekty pratsi – Ukraine: Aspects of Labor*, 8, 34-39 [in Ukrainian].
37. Meadows, D.H., Meadows, D.L., Randers, J., & William, W.B. (1972). *The Limits to Growth: A Report for the Club of Rome's Project on the Predicament of Mankind*. Universe Books [in English].

Н.В. Кузьминчук, д-р екон. наук, профессор, заведуючий кафедрою економічної кібернетики і маркетингового менеджмента, НТУ «Харьковский политехнический институт» (г. Харьков, Украина);

Т.Н. Куценко, канд. екон. наук, доцент, доцент кафедри економічної кібернетики і маркетингового менеджмента, НТУ «Харьковский политехнический институт» (г. Харьков, Украина)

Подходы к диагностике социально-экономического потенциала региона как основы эффективного управления

В статье исследованы методы количественной оценки и анализа развития социально-экономического потенциала региона (в разрезе региональных ресурсов), в результате чего установлено, что до сих пор отсутствуют единая система показателей регионального развития

Н.В. Кузьминчук, Т.М. Куценко. Підходи до діагностики соціально-економічного потенціалу регіону як основи ефективної стратегії управління

и общие методы объединения этих показателей в один интегральный количественный показатель. Все это создает проблемы при оценке и управлении развитием региона. На основе концепции социально-экономического потенциала региона предлагается оценку региональных ресурсов проводить по следующим блокам: человеческий потенциал, имущественный потенциал, социальный потенциал. Предложенная система показателей для оценки региональных ресурсов позволит решить проблему отсутствия единства в оценке выделенных показателей и предоставит возможность определить основное направление совершенствования управления региональным развитием на основе полученных результатов.

Ключевые слова: региональное развитие, региональные ресурсы, уровень жизни, качество жизни, социально-экономический потенциал региона, потенциал, управление региональным развитием.

N.V. Kuzminchuk, Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Economic Cybernetics and Marketing Management, NTU «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine);

T.N. Kutsenko, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Economic Cybernetics and Marketing Management, NTU «Kharkiv Polytechnic Institute» (Kharkiv, Ukraine)

Approaches to diagnosis social and economic potential of regions as the basis for effective management strategies

The aim of article. The aim of article is development and justification of the directions of an effective strategy of regional development based on quantitative evaluation and analysis of the socio-economic potential of the region.

The results of the analysis. In the article the methods of quantitative evaluation and analysis of the socio-economic potential of the region (in terms of regional resources), resulting in a set that is still no unified system of regional development and general methods of combining these indicators into one integrated quantitative index. All this creates problems when assessing and managing the development of the region. Based on the concept of socio-economic potential of the region, proposed the evaluation of regional resources to carry out the following blocks: human resources, property potential social potential.

Summarizing the analysis of views of scientists on the possible assessment of the level of socio-economic potential of the region, we note that despite the constant improvement of definitions and study the factors that influence its components (human resources, property potential social potential) scorecard is imperfect and methodical approach to determine the integral index of socio-economic potential – incomplete or representative.

The value of the proposed approach is the ability to explore and comprehensively assess the current level of social and economic potential of the region at any given time. The proposed system of indicators to assess regional resources will solve the problem of lack of unity in the evaluation of selected indicators and provide an opportunity to determine the main direction of improvement of regional development based on the results. The main directions of effective strategy of regional development based on the results of quantitative assessment and analysis of the socio-economic potential of the region should increase national wealth by optimizing the use of resources in the region.

Conclusions and directions for further research. Given the common goal of social and economic development and the need to determine the direction of development of the region for the long term, the prospects for future research aimed at developing new approaches to the study of regional resources in terms of their ability to provide current and future needs of the population.

Keywords: regional development, regional resources, quality of life, quality of life and social and economic potential of region, potential of regional development.

Отримано 07.10.2016 р.